

UDK: 347.472:34(497.6)
izvorni znanstveni rad
primljen 15. 2. 2010.

Dr. sc. Marko BEVANDA, docent
Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru

Mr. sc. Maja ČOLAKOVIĆ, viša asistentica
Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru

UGOVOR O DOŽIVOTNOM UZDRŽAVANJU – POVIJESNI PRIKAZ I REGULACIJA U BOSANSKOHERCEGOVAČKOM PRAVU

U radu se prikazuje ugovor o doživotnom uzdržavanju od razdoblja njegovog nastanka do danas.

Uz analizu temeljnih obilježja ovog ugovora, naglašava se da ugovor o doživotnom uzdržavanju po svom karakteru nije nasljednopravni, nego obveznopravni ugovor. Ipak, ovaj ugovor ima značajnu povezanost sa nasljednim pravom, jer proizvodi iznimno bitne nasljednopravne učinke.

Ukazuje se na aktualne promjene koje su se odigrale na području regulacije navedenog ugovora kako u bosanskohercegovačkom pravu, tako i u pravnim sustavima pojedinih država nastalih raspadom SFRJ. Posebno se razmatraju neki od problema koji su se u praksi pojavljivali i još se uvijek pojavljuju u primjeni instituta ugovora o doživotnom uzdržavanju. Zaključno se konstatira potreba izmjene i dopune regulacije navedenog ugovora u bosanskohercegovačkom pravu.

Ključne riječi: doživotno uzdržavanje, dosmrtno uzdržavanje, davatelj uzdržavanja, primatelj uzdržavanja.

1. Uvod

Ugovor o doživotnom uzdržavanju je ugovor u kojem se jedna strana – davatelj uzdržavanja, obvezuje da će drugu stranu ili trećega – primatelja uzdržavanja, uzdržavati do njegove smrti, a druga strana se obvezuje da će kao naknadu za uzdržavanje preneti davatelju uzdržavanja određenu imovinsku vrijednost. Stjecanje onoga što se na temelju valjanog ugovora o doživotnom uzdržavanju daje kao naknada za uzdržavanje je odgođeno do smrti primatelja uzdržavanja. Iako nije usmjeren na postizanje neposrednih nasljednopravnih učinaka, njegovim zaključenjem buduću ostavitelj može znatno, premda posredno, utjecati na rezultat nasljeđivanja.¹

Poseban obveznopravni ugovor je ugovor kojim se davatelj uzdržavanja obvezuje da će primatelja uzdržavanja uzdržavati do njegove smrti, a primatelj se obvezuje da će

1) Gavella, Nikola – Belaj, Vlado, *Nasljedno pravo*, III bitno izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, 2008., str. 434. i 435.

još za života, u vrijeme sklapanja ugovora ili nešto kasnije, prenijeti svu ili dio svoje imovine na davatelja uzdržavanja. Ovakav ugovor se u doktrini² i praksi³ naziva ugovorom o dosmrtnom uzdržavanju. Radi se o ugovoru zaključenom po općim pravilima obveznog prava, odnosno o ugovoru o doživotnom uzdržavanju *sui generis*.⁴

Ugovor o doživotnom uzdržavanju je u Bosni i Hercegovini *de lege lata* uređen zakonima o nasljeđivanju.⁵ Ipak, ne radi se o ugovoru o nasljeđivanju kao osnovu pozivanja na nasljeđe,⁶ što je decidno navedeno i u čl. 120. st. 1. ZN BiH i čl. 139. st. 1. ZNRS, već o ugovoru koji, pored obveznopравnih učinaka, ima značajne nasljednopravne učinke. Za razliku od ugovora o doživotnom uzdržavanju, ugovor o dosmrtnom uzdržavanju u pravu Bosne i Hercegovine nije izričito zakonski normiran. Budući da nije zabranjen, na njega se, kao i na svaki drugi uobičajeni obveznopravni ugovor, primjenjuju norme Zakona o obveznim odnosima.⁷ U tom smislu se već izjasnila i sudska praksa nekadašnje SFRJ.⁸

Između ugovora o doživotnom uzdržavanju i ugovora o dosmrtnom uzdržavanju postoji velika sličnost. Ona se ispoljava kako u cilju koji ugovaratelji žele postići njihovim zaključenjem, tako i u sadržaju obveze davatelja uzdržavanja. Osnovna razlika među ovim ugovorima se očituje kroz trenutak prelaska prava vlasništva na imovini sa primatelja na davatelja uzdržavanja. Dok u slučaju ugovora o doživotnom uzdržavanju davatelj uzdržavanja stječe pravo vlasništva na imovini primatelja tek u trenutku njegove smrti, dotle kod ugovora o dosmrtnom uzdržavanju davatelj uzdržavanja postaje vlasnik te imovine čim mu ona bude predata, odnosno još za života primatelja uzdrža-

2) Matanović, Romana, *Neka pitanja ugovora o doživotnom uzdržavanju i autorskom pravu kao njegovu predmetu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 6., 2004., str. 1192.; Kačer, Hrvoje, *Ugovor o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju*, u: *Zakon o obveznim odnosima: najznačajnije izmjene, novi instituti*, Zagreb, 2005., str. 168. i d.

3) Presuda Okružnog suda u Bjelovaru Gž-3266/87-2 od 14.1.1988. godine, Sudska praksa 11/89., str. 35.

4) Loza, Bogdan – Misita, Nevenko, *Obligaciono pravo, posebni dio*, Sarajevo, 1989., str. 233.

5) Zakon o nasljeđivanju Bosne i Hercegovine (Službeni list SR Bosne i Hercegovine 7/80., u daljnjem tekstu: ZN BiH) i Zakon o nasljeđivanju Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske 1/09., u daljnjem tekstu: ZNRS).

6) Ugovor o nasljeđivanju je pravni posao *mortis causa*, kojim se ugovaratelji međusobno određuju za nasljednike, ili jedan ugovaratelj određuje drugog za nasljednika. Posljedica njegovog zaključenja je ta da se ugovaratelji za života ograničavaju na slobodnom raspolaganju imovinom koja je predmet ugovora, te im se oduzima potpuna sloboda u raspolaganju ovom imovinom za slučaj smrti. Zbog svog špekulativnog karaktera, ugovor o nasljeđivanju nije reguliran našim zakonima o nasljeđivanju, a ukoliko bi bio zaključen, smatrao bi se ništavim. Detaljnije: Bago, Drago – Traljić, Nerimana – Petrović, M. Zdravko – Povlakić, Meliha, *Osnovi nasljednog prava*, Sarajevo, 1991., str. 28. i 29.; Loza, Bogdan – Misita, Nevenko, op. cit., str. 233.

7) Zakon o obveznim odnosima iz 1978. godine (Službeni list SFRJ 29/78., 39/85., 45/89. i 57/89., u daljnjem tekstu: ZOO). Ovaj zakon je preuzet u pravni sistem Bosne i Hercegovine nakon njenog osamostaljenja (Uredba sa zakonskom snagom o preuzimanju Zakona o obveznim odnosima, Službeni list R BiH 2/92. i Uredba sa zakonskom snagom o izmjenama i dopunama Uredbe sa zakonskom snagom o preuzimanju Zakona o obveznim odnosima, Službeni list R BiH 13/93.). Federacija BiH je napravila manju izmjenu ZOO (Zakon o izmjenama Zakona o obveznim odnosima, Službene novine Federacije BiH 29/03.), a u Republici Srpskoj je to učinjeno višekratno (Službeni glasnik Republike Srpske 17/93., 3/96., 39/03. i 74/04.). Navedeni entitetski Zakoni o obveznim odnosima razlikuju se međusobno u više od 20 članaka.

8) Iz obrazloženja Načelnog mišljenja Proširene opće sjednice Saveznog vrhovnog suda broj 8/57 od 11. siječnja 1957. godine, Savezni vrhovni sud, Vrhovni privredni sud, Zbirka sudskih odluka, Knjiga 2., Sveska 1., Beograd, 1957., str. 20. i 21.

vanja.⁹ Oba ova ugovora se u praksi vrlo često pojavljuju, jer različiti po svom sadržaju, odgovaraju različitim potrebama života, stvarnim odnosima koji se između ljudi obrazuju, i različitim interesima i volji stranaka koje ugovaraju doživotno uzdržavanje.¹⁰

Ugovor o doživotnom uzdržavanju zauzima iznimno zapaženo mjesto u pravnoj teoriji i judikaturi. U literaturi se analiziraju brojna sporna pitanja vezana za njegovu primjenu (pravna priroda, forma, predmet, pravni učinci, prestanak ugovora itd.). U nekadašnjoj sudskoj praksi SFRJ, kao i u sudskoj praksi država nastalih raspadom SFRJ, gotovo da nema ugovora koji bi se mogao usporediti sa ugovorom o doživotnom uzdržavanju kada su u pitanju mnogobrojne i dugotrajne parnice.¹¹

Uz prikaz povijesnog nastanka i pravne regulacije ugovora o doživotnom uzdržavanju u bosanskohercegovačkom pravu, u daljnjem izlaganju će biti analizirana njegova temeljna obilježja i pravna priroda, te izloženi aktualni problemi koji se u vezi sa njim javljaju u praksi.¹²

2. Temeljna obilježja i pravna priroda ugovora o doživotnom uzdržavanju

2.1. Temeljna obilježja

Ugovor o doživotnom uzdržavanju je konsenzualan, dvostranoobvezan, naplatan, kauzalan i strogo formalan ugovor. Radi se o ugovoru o otuđenju uz naknadu, s time da se predaja imovine, odnosno stjecanje stvari i prava odgađa do smrti primatelja uzdržavanja. U tom smislu se izjasnila i novija sudska praksa u Bosni i Hercegovini.¹³

U pravnoj literaturi i sudskoj praksi taj ugovor je prihvaćen prije svega kao aleatoran ugovor,¹⁴ ali i kao mješoviti ugovor koji u sebi sadrži neka obilježja aleatornosti.¹⁵

Postoje različiti stavovi u pogledu dejstava ovog ugovora. Prema jednom, imajući u vidu činidbu primatelja uzdržavanja, ugovor o doživotnom uzdržavanju je *mortis causa* ugovor. Prijenos onoga što se na temelju valjanog ugovora o doživotnom uzdržavanju daje kao naknada za to uzdržavanje odgođeno je do smrti primatelja uzdržavanja.¹⁶ Prema drugom stavu, ugovor o doživotnom uzdržavanju nedvojbeno je *inter vivos* pravni

9) Detaljnije: Loza, Bogdan – Misita, Nevenko, op. cit., str. 233.

10) Iz obrazloženja Načelnog mišljenja Proširene opće sjednice Saveznog vrhovnog suda broj 8/57 od 11. siječnja 1957. godine.

11) Vidi: Stojanović, Nataša, *Osvrt na pojedina sporna pitanja o ugovornom izdržavanju u domaćoj sudskoj praksi*, Vrhovni sud Srbije, Bilten sudske prakse, br. 4, 2006., str. 193.

12) Pored prikaza stavova bosanskohercegovačke sudske prakse u pogledu ugovora o doživotnom uzdržavanju, u radu će biti korištena i sudska praksa nekadašnje SFRJ, odnosno pojedinih država nastalih raspadom SFRJ, budući da one, zajedno sa Bosnom i Hercegovinom, imaju istu pravnu baštinu.

13) Vidi obrazloženje presude Vrhovnog suda Republike Srpske od 18.7.2008. godine, broj: 118-0-Rev-06-001 249.

14) Vidi: Perović, Slobodan, *Obligaciono pravo*, Beograd, 1990., str. 208. – 211.; Perović, Slobodan, *Zabranjeni ugovori*, Beograd, 1975., str. 57. – 59.; Presuda Vrhovnog suda Srbije Rev. 2372/88 od 21.12.1988. godine i Presuda Vrhovnog suda Vojvodine broj Gzz. 12/89. od 10.5.1989. godine, *Pravo, teorija i praksa*, 9/89., str. 79., 88. i 89.

15) Vidi: Majtin, Zlatko, *Ugovor o doživotnom uzdržavanju i aleatornost*, Odvjetnik, br. 1. – 2., 1979., str. 3. – 7.

16) Klarić, Petar – Vedriš, Martin, *Građansko pravo*, IX izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, 2006., str. 513.; Kačer, Hrvoje, op. cit., str. 170.

posao.¹⁷ Također se navodi da je ovaj ugovor *intuitu personae* pravni posao, jer se zaključuje s obzirom na osobna svojstva ugovaratelja.¹⁸ Za neke autore ugovor o doživotnom uzdržavanju je pravni posao *intuitu personae*, ako ga promatramo sa strane prava primatelja uzdržavanja koje je čisto osobnog karaktera, a ako ga promatramo sa strane obveze davatelja uzdržavanja koja nije čisto osobna, onda ne možemo govoriti o *intuitu personae* ugovoru.¹⁹ U praksi je čest slučaj zaključenja ugovora o doživotnom uzdržavanju kod kojeg ugovorne strane imaju u vidu uzajamna osobna svojstva, pa takav ugovor i za davatelja i za primatelja uzdržavanja predstavlja *intuitu personae* ugovor.²⁰

Kao i kod svakog drugog obveznog pravnog ugovora, i kod ugovora o doživotnom uzdržavanju je izraženo načelo dispozitivnosti. Autonomna volja davatelja i primatelja uzdržavanja čine konstitutivni element ugovora o doživotnom uzdržavanju.²¹ Ugovorne strane moraju znati što potpisuju, odnosno shvatiti značaj ugovora koji potpisuju, jer u protivnome ugovor će biti nevaljan ili, preciznije rečeno, ništav.²²

Dešava se često da prava volja ugovornih strana prilikom zaključenja ugovora o doživotnom uzdržavanju nije usmjerena na to da se realizira njegov sadržaj, već da se samo stvori privid, odnosno fikcija o njegovom sklapanju. Na strani oba ugovaratelja postoji svjestan i sporazuman nesklad između volje i njenog očitovanja, a iza ugovora o doživotnom uzdržavanju se krije neki stvarno zaključen ugovor, najčešće ugovor o darovanju.²³ Simulirani ugovor o doživotnom uzdržavanju u ovakvim slučajevima služi kao vrlo pogodno sredstvo za izigravanje nepovoljnijih propisa o porezu, te imperativnih propisa o nužnom nasljeđivanju i razvlaštenje nužnih ili drugih nasljednika, te je kao svaki simulirani pravni posao ništav.²⁴

Nužni nasljednici i druge pravno zainteresirane osobe mogu, ukoliko smatraju da se iza ugovora o doživotnom uzdržavanju krije neki drugi ugovor, tužbom tražiti poništenje ugovora o doživotnom uzdržavanju.²⁵ Ukoliko tužitelj dokaže postojanje simuli-

17) Blagojević, B. Borislav, *Nasledno pravo u Jugoslaviji: prava republika i pokrajina*, Beograd, 1988., str. 313.; Matanović, Romana, op. cit., str. 1209.; Povlakić, Meliha – Schalast, Christoph – Softić, Vesna, *Komentar Zakona o notarima u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2009., str. 255.

18) Antić, Oliver, *Nasledno pravo*, sedmo izdanje, Beograd, 2008. str. 337.

19) Misita, Nevenko, *O nasljedivosti prava i obveza iz ugovora o doživotnom izdržavanju*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, XXIII, Sarajevo, 1975., str. 367.

20) O pojmu i značaju podjele ugovora s obzirom na osobu ugovaratelja vidi detaljnije: Perović, Slobodan, *Obligaciono pravo*, str. 232. – 234.

21) Tako se izjasnio i Vrhovni sud Crne Gore, Presuda Vrhovnog suda RCG, Rev. br.276/2006. od 18.9.2006. godine.

22) „Ništav je ugovor o doživotnom izdržavanju zaključen od lica koje zbog demencije nije bilo sposobno da shvati značaj ugovora koji potpisuje.“, Presuda Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, broj: 070-0-Rev-06-001289 od 26.6.2007. godine, www.vsbih.ba (18.1.2009.); „Ništav je darovni ugovor što ga je darodavac, kao neuk i nepismen, potpisao u zabludi u koju ga je doveo daroprimac to jest u uvjerenju da se radi o ugovoru o doživotnom uzdržavanju i ako je volja darodavca bila upravljena na sklapanje takvog ugovora.“, Presuda Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine broj Gž 957/72 od 07.12. 1972. godine, Zbirka sudskih odluka, Knjiga 17., Sveska 4., presuda pod brojem 513, Beograd, 1974., str. 92.

23) Presuda Okružnog suda u Kragujevcu, Gž. 822/83. od 16.6.1983. godine, Pravni život 1/86., str. 7. i 8.; Presuda Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 28.9.1994. godine, Rev. 1793/1994-2, <http://sudskapraksa.vsrh.hr/supra/> (25. 1. 2010.).

24) Tako: Gorenc, Vilim, i dr., *Komentar Zakona o obveznim odnosima*, Zagreb, 2005., str. 866.; Kačer, Hrvoje, op. cit., str. 168.; Vidi: Stojanović, Nataša, *Ugovor o ustupanju i raspodjeli imovine za života*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, br. LI, 2008., str. 35. – 37.

25) Vidjeti presudu Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine, broj Gž. 1550/74 od 15.11.1974. godine, Zbornik pravne prakse Vrhovnog suda BiH (građansko-pravna oblast), Sarajevo, 1976., str. 18.

ranog ugovora o doživotnom uzdržavanju i izigravanje imperativnih propisa o nužnom nasljeđivanju, dobra koja su bila obuhvaćena simuliranim ugovorom ući će u sastav ostavine umrlog primatelja uzdržavanja.²⁶

Nasljednik koji nije znao za ugovor o doživotnom uzdržavanju stječe dosjelošću pravo vlasništva na nekretninama koje su predmet ugovora o doživotnom uzdržavanju, ukoliko ih je nesmetano koristio kao savjestan i zakonit posjednik kroz zakonom određeno vrijeme.²⁷

Davatelj uzdržavanja ne stječe imovinu koja je predmet ugovora o doživotnom uzdržavanju kao nasljednik, odnosno univerzalni sukcesor, već kao singularni sukcesor.²⁸ Stjecanjem onoga što se na temelju ugovora o doživotnom uzdržavanju daje kao naknada za uzdržavanje, davatelj uzdržavanja postaje u pogledu toga suugovarateljev pojedinačni pravni sljednik.²⁹ Singularno pravno sljedništvo koje se temelji na ugovoru o doživotnom uzdržavanju – riječ je o obveznompravnom, a ne o nasljednompravnom temelju – ima prednost pred navedenim univerzalnim pravnim sljedništvom, koje se temelji na nasljednom, a ne na obveznom pravu.

S obzirom na to da je ugovor o doživotnom uzdržavanju strogo formalan ugovor, za njegov nastanak je potrebno da suglasnost volja ugovornih strana bude izražena u zakonom predviđenom obliku.

Raskid ugovora o doživotnom uzdržavanju može se tražiti u slučaju ispunjenja zakonskih uvjeta. Svaka ugovorna strana može tražiti raskid ugovora o doživotnom izdržavanju ako druga strana ne izvršava svoje obveze.³⁰ Ugovorne strane svojom voljom slobodno odlučuju hoće li iskoristiti svoje pravo tražiti raskid ugovora o doživotnom izdržavanju ili ne.

2.2. Pravna priroda

U doktrini se raspravlja i o pravnoj prirodi ugovora o doživotnom uzdržavanju. Neki autori smatraju da je ugovor o doživotnom uzdržavanju čisti nasljednopravni ugovor, nasljednopravni institut čija se pravna valjanost, učinci i druga pravna pitanja vezana za njega trebaju prosuđivati isključivo prema odredbama zakona o nasljeđivanju, koje su za to po svojoj svrsishodnosti dovoljne.³¹ Drugi stoje na stanovištu da se radi o ugovoru obveznompravnog karaktera.³² Ima mišljenja i da se radi o *sui generis*

26) Antić, Oliver, op. cit., str. 346. i 347.

27) Vidjeti presudu Vrhovnog suda Srbije, broj: Rev-2896/07, od 5.12.2007. godine, Domaća i strana sudska praksa, br. 33., Sarajevo, 2009., str. 93.

28) Vidi presudu Vrhovnog suda Hrvatske, Rev-830 od 5.5.1982. godine, Pregled sudske prakse, br. 21, Prilog Naše zakonitosti, pod brojem 149., str. 132.

29) Gavella, Nikola – Belaj, Vlado, op. cit., str. 435. i 436.

30) U tom smislu se izjašnjavaju starija i novija sudska praksa u Bosni i Hercegovini. Vidjeti presudu Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine broj Gž. 549/78. od 1.6.1978. godine, Pravna misao 11-12/78., str. 111-113., te presudu Vrhovnog suda Republike Srpske broj: Rev-258/03, od 2.9.2003. godine, Domaća i strana sudska praksa, br. 29., Sarajevo 2008., str. 43. i 44.; Vidi: Misita, Nevenko, *O raskidu ugovora o doživotnom izdržavanju zbog neizvršenja*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, XXV., 1978., str. 245. – 258.

31) Perišić, Milorad, *O pravnoj prirodi ugovora o doživotnom izdržavanju*, Pravni život, br. 6., Beograd, 1964., str. 11.

32) Blagojević, T. Borislav, *Nasledno pravo FNRJ s osvrtom na prava drugih država*, Beograd, 1958., str. 288.; Salihagić, Behaudin, *Ugovor o doživotnom izdržavanju u korist trećeg u svetlu odredaba Zakona o nasljeđivanju*, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, br. 4., 1956., str. 385.

ugovoru.³³ Po prirodi je to obveznopравни ugovor, koji uz određene nasljednopravne, može imati i stvarnopravne učinke. Upisom prava davatelja uzdržavanja u zemljišnu knjigu ugovor o doživotnom uzdržavanju dobiva apsolutno djelovanje.^{34 35}

Kako se u pravnoj literaturi često navodi, ugovor o doživotnom uzdržavanju nije nasljednopravne naravi,³⁶ nego je nesporno ugovor *paranasljednog* karaktera,³⁷ odnosno ugovor koji može posredno oblikovati pravni položaj nasljednika.³⁸ To posredno djelovanje se ogleda u činjenici da se njime isključuju iz ostavine određena dobra ostavitelja, jer ona više nisu njegova, budući da ih je otuđio iz svoje imovine prijenosom vlasništva na drugog ugovaratelja – davatelja uzdržavanja, u trenutku smrti primatelja uzdržavanja (odložni rok).³⁹ Shodno tome, u trenutku ostaviteljeve smrti, odnosno u trenutku otvaranja nasljedstva, njegovu ostavinu čini ono što je slobodno za nasljeđivanje tj. ono što nije obuhvaćeno valjanim ugovorom o doživotnom uzdržavanju, odnosno u sastav njegove ostavine ne ulazi ono što se na temelju valjanog ugovora o doživotnom uzdržavanju daje davatelju uzdržavanja kao ugovorena naknada za uzdržavanje.⁴⁰ Ne postoji mogućnost da nasljednici, pozivajući se na svoje pravo na nužni dio, dobiju imovinu koju davatelj uzdržavanja stječe kao naplatu za uzdržavanje.⁴¹ Takav stav je moguće naći i u sudskoj praksi nekadašnje SFRJ.⁴²

3. Povijesni pregled pravne regulacije ugovora o doživotnom uzdržavanju

S obzirom na to da je smatran tipičnim institutom feudalnog prava,⁴³ ugovor o do-

33) Vizner, Boris – Kapor, Vladimir – Carić, Slavko, *Ugovori građanskog i privrednog prava*, Rijeka, 1971., str. 526.; Misita, Nevenko, *O nasljeđivosti prava i obveza iz ugovora o doživotnom izdržavanju*, str. 367.; Vas, Adam, *Prestanak ugovora o doživotnom uzdržavanju (i doživotnoj renti) u mađarskom i jugoslavenskom pravu*, Odvjetnik, br. 1. – 2., 1976., str. 10.

34) Vizner, Boris – Kapor, Vladimir – Carić, Slavko, op. cit., str. 530. – 532.; Loza, Bogdan, op. cit., str. 526.; Loza, Bogdan – Misita, Nevenko, op. cit., str. 235.

35) Posebno je pitanje vrste upisa u zemljišnu knjigu u slučaju ovog ugovora. Vidi: Mujkanović, Aladin, *Pri-mjeri i postupak u zemljišnoknjižnim stvarima proisteklih iz nasljednog i porodičnog prava (Ugovor o doživotnom izdržavanju, rješenje o nasljeđivanju i starateljstvo)*, <http://www.zkk.ba> (26. 01. 2010.); Vas, Adam, op. cit., str. 10.

36) Gavella, Nikola – Belaj, Vlado, op. cit., str. 56., 57., 61. i 435.

37) Odrednica: *Ugovor o doživotnom uzdržavanju*, u: Pravni leksikon, Zagreb, 2007., str. 1653.; Crnić, Jadran-ko – Končić, Ana-Marija, *Ugovori o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju*, Novi informator, Zagreb, 2009., str. 6.

38) Đurđević, B. Dejan, *Zakon o obligacionim odnosima i ugovori o nasljednom pravu*, Pravni zbornik, br. 2., 2009., str. 49.

39) Blagojević, T. Borislav, op. cit., str. 288. i 289.

40) U tom smislu se izjašnjavala i sudska praksa nekadašnje SFRJ. Vidi presudu Saveznog vrhovnog suda, Gz 26/57 od 12. 4. 1957. godine, Savezni vrhovni sud, Vrhovni privredni sud, Zbirka sudskih odluka, Knjiga 2., Sveska 1., presuda pod brojem 60, Beograd, 1957., str. 121. i 122.

41) Gavella, Nikola – Belaj, Vlado, op. cit., str. 436. i 437.; Horvatin, Branko, *Nasljednopravni ugovori*, http://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/HrvatinB_Nasljednopravni-ugovori_2003s.pdf (11.1.2010.).

42) „Nužni nasljednik ne može tražiti da se, radi dopune povređenog nužnog dela, vrati imovina koju je ostavilac otuđio ugovorom o doživotnom izdržavanju.”, Presuda Vrhovnog suda Narodne Republike Srbije Gž. 1991/54 od 6. 3. 1956. godine, Savezni vrhovni sud, Vrhovni privredni sud, Zbirka sudskih odluka, Knjiga 1., Sveska 1., presuda pod brojem 104, Beograd, 1956., str. 145.

43) I u pravnoj teoriji prevladava mišljenje da ugovor o doživotnom uzdržavanju potječe iz feudalnog prava. Vidi: Margetić, Lujo – Apostolova Maršavelski, Magdalena, *Hrvatsko srednjovjekovno pravo: vrela s ko-mentaram*, Zagreb, 1999., str. 235. – 237.; Bago, Drago – Traljić, Nerimana – Petrović, M. Zdravko – Povlakić, Meliha, op. cit., str. 32. i 33.

životnom izdržavanju nije reguliran u najpoznatijim građanskim kodifikacijama iz XIX. i XX. stoljeća (građanski zakonici Austrije, Njemačke, Francuske, Italije i Španjolske).⁴⁴

3.1. Austrijski građanski zakonik

Austrijski građanski zakonik⁴⁵ je poznavao institut doživotne rente – *Leibrente* (§ 1284.–1286.). Ugovor o doživotnoj renti (dosmrtnom prihodu) – *Leibrentenvertrag* je reguliran u okviru aleatornih ugovora.⁴⁶ Prema § 1284. OGZ, ugovor o doživotnoj renti nastaje kada se nekome za novac ili za kakvu u novcu procjenjivu stvar obeća određeno godišnje plaćanje dokle god bude u životu određena osoba.⁴⁷ Trajanje doživotne rente ovisi o trajanju života jedne ili druge ugovorne strane ili trećih osoba. Dakle, riječ je ugovoru koji ima izvjesne sličnosti s ugovorom o doživotnom uzdržavanju, ali i određene razlike. Njegove odredbe su se, zajedno s općim odredbama ugovornog prava, na odgovarajući način primjenjivale na ugovor o doživotnom uzdržavanju kao neimenovani ugovor.

U doktrini se smatra da ovaj ugovor o doživotnoj renti, unatoč njegovom zakonskom nazivu, treba imenovati kao ugovor o doživotnom uzdržavanju.⁴⁸ Postoji mišljenje da je austrijsko građansko pravo poznavalo i ugovor o doživotnom uzdržavanju kao još jedan od aleatornih ugovora, koji je tretiran jedinstveno sa ugovorom o doživotnoj renti. Za razliku od ugovora o doživotnoj renti, kod kojeg je renta kao periodična naknada za uzdržavanje morala biti unaprijed određena i fiksirana te se nije mijenjala, kod ugovora o doživotnom uzdržavanju činidba davatelja uzdržavanja nije bila unaprijed točno određena i ovisila je od promjenljivih potreba primatelja uzdržavanja.⁴⁹ Kako navode neki autori, odredbe ugovora o doživotnoj renti primjenjivale su se na ugovor o doživotnom uzdržavanju kojim se imovina primatelja uzdržavanja prenosila na davatelja uzdržavanja odmah pri zaključenju ugovora, ali ne i na ugovore u kojima je prijenos primateljeve imovine bio odložen do njegove smrti, jer su se takvi ugovori tretirali kao ugovori o nasljeđivanju, i smatrani su ništavim, izuzev ako nisu bili zaključeni između supružnika.⁵⁰

OGZ se počeo postepeno uvoditi i primjenjivati u Bosni i Hercegovini krajem sedamdesetih godina XIX. stoljeća. Mada je na području nasljednog prava postojala velika pravna nesigurnost u pogledu njegove primjene,⁵¹ i usprkos postojećem pravnom partikularizmu u oblasti građanskog materijalnog prava tadašnjeg pravnog sustava Kraljevi-

44) Antić, Oliver, op. cit., str. 329. i 330.; Belaj, Vlado, *Prestanak ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju*, Libri Amicorum Nikola Gavella, Građansko pravo u razvoju, Zbornik radova u čast 70. rođendana profesora emeriti Nikole Gavelle, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2007., str. 686.

45) U daljnjem tekstu: OGZ

46) Vizner, Boris, *Građansko pravo u teoriji i praksi*, Zagreb, 1962., str. 744.

47) Vidi detaljnije: P. P.: *Spada li glavnica za doživotno uzdržavanje (prihod dosmrtni § 1284. o. g. z.), koja se ima platiti istom nakon smrti uzdržavanoga, u ostavštinu uzdržavatelja, koji je umro prije uzdržavanja?*, Mjesečnik, br. 11., Zagreb, 1907., str. 843. – 853.

48) Vizner, Boris, op. cit., str. 706. i 744.

49) Salihagić, Behaudin, op. cit., str. 386. i 387.; Vizner, Boris, op. cit., str. 706.

50) Subotić-Konstatinović, Nevenka, *Ugovor o doživotnom izdržavanju*, u: *Enciklopedija imovinskog prava i prava udruženog rada*, Beograd, 1978., str. 520. i 521.

51) Vidi: Zobko, Mihajlo, *Primjenjivanje austrijskog općeg građanskog zakonika u Bosni i Hercegovini*, Mjesečnik, Glasilo pravničkog društva, br. 8., Zagreb, 1921., str. 313. – 334.

ne SHS (Jugoslavije),⁵² OGZ je u Bosni i Hercegovini imao veliki utjecaj, i taj se utjecaj zadržao do danas.⁵³ Njime je bila inspirirana i Predosnova građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju iz 1934. godine.⁵⁴

Na podlozi odredaba OGZ kojima je reguliran ugovor o doživotnoj renti, izrađene su i odredbe ugovora o doživotnoj renti Predosnove građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju (§ 1230. – 1232.). Međutim, za razliku od OGZ-a, Predosnova pored ugovora o doživotnoj renti regulira institut tzv. preživitka (§ 1233. – 1239.).⁵⁵

3.2. Područje obveznog prava

Skica za Zakonik o obligacijama i ugovorima profesora Mihaila Konstantinovića iz 1969. godine⁵⁶ izričito regulira ugovor o doživotnom uzdržavanju (čl. 943. – 955.), i ugovor o doživotnoj renti (čl. 956. – 968.).⁵⁷ Prema članku 943. Skice, ugovorom o doživotnom uzdržavanju obvezuje se primatelj uzdržavanja prenijeti na davatelja uzdržavanja vlasništvo određenih stvari ili koja druga prava, ili mu isplatiti određenu svotu novca, a ovaj se obvezuje, u naknadu za to, da ga izdržava i brine se o njemu do kraja njegovog života i da ga poslije smrti sahrani. Obveza uzdržavanja obuhvaća davanje stana i hrane u domaćinstvu uzdržavatelja ili na nekom drugom mjestu određenom ugovorom, pružanje potrebne njege u bolesti, kao i zadovoljenje drugih potreba primatelja uzdržavanja, razmjerno vrijednosti primljenih dobara. Primatelj uzdržavanja može biti suugovaratelj davatelja uzdržavanja, ali i treća osoba. Doživotno uzdržavanje može biti ugovoreno u korist dvije ili više osoba. Prijenos vlasništva na davatelja uzdržavanja može biti za života primatelja uzdržavanja, ali i nakon njegove smrti.⁵⁸ Prema odredbi čl. 944. Skice ugovor o doživotnom uzdržavanju mora biti sklopljen u pisanom obliku i ovjeren od strane suca. Prije ovjere sudac je obavezan pročitati ugovor suugovarateljima i upozoriti ih na njegove posljedice.

Skicom za Zakonik o obligacijama i ugovorima je prihvaćen širi pojam ugovora o doživotnom uzdržavanju, odnosno izričito su pravno regulirani svi modaliteti ugovora o doživotnom uzdržavanju.

52) Taj se partikularizam manifestirao kroz postojanje šest pravnih područja: bosansko-hercegovačko, hrvatsko-slavonsko, dalmatinsko-slovensko, vojvodansko, srbijansko i crnogorsko, te šerijatsko nasljedno pravo muslimana. Detaljnije: Imamović, Mustafa, *Uvod u historiju i izvore bosanskog prava*, Sarajevo, 2006., str. 84.

53) Na osnovu Zakona o nevažnosti pravnih propisa donesenih prije 6. 4. 1941. godine i za vrijeme neprijateljske okupacije (Službeni list FNRJ 86/46.), preuzetog u pravni sustav Bosne i Hercegovine Uredbom sa zakonskom snagom o preuzimanju i primjenjivanju saveznih zakona koji se u Bosni i Hercegovini primjenjuju kao republički zakoni (Službeni list RBiH 2/92.), OGZ se još i danas primjenjuje u Bosni i Hercegovini.

54) Vidi: Eisner, Bertol – Pliverić, Mladen, *Mišljenja o Predosnovi građanskog zakonika za kraljevinu Jugoslaviju*, Zagreb, 1937., str. 3. – 8.; Marković, Čedo, *Predosnova Građanskog zakonika*, Pravosuđe, br. 1., 1936., str. 2. – 12.; Marković, Čedo, *Odgovor na odbranu predosnove Građanskog Zakonika*, Pravosuđe, Beograd, br. 9., 1936., str. 385. – 401.; Gavella, Nikola i dr., *Građansko pravo i pripadnost hrvatskog pravnog poretka kontinentalnoeuropskom pravnom krugu*, Zagreb, 2005., str. 44. – 49.

55) § 1233. glasi: „Ako vlasnik nepokretnine, kad istu drugome predaje u vlasništvo, za sebe ili za trećega uglavi određene periodične činidbe, koje treba činiti od nepokretnina, dok bude živio ili uopšte za neodređeno vreme, onda je time ustanovljen preživotak. Preživotak nastaje ugovorom ili naredbom posljednje volje, a zadobija učinak stvarnog prava upisom u javne knjige.“

56) U daljnjem tekstu: Skica

57) Konstantinović, Mihailo, *Obligacije i ugovori: Skica za zakonik o obligacijama i ugovorima*, Beograd, 1969., str. 271. – 277.

58) Vidi čl. 945. Skice

Prema čl. 956. Skice, ugovorom o doživotnoj renti obvezuje se jedan ugovaratelj prenijeti na svog suugovaratelja vlasništvo određenih stvari ili koje drugo pravo, ili mu isplatiti određenu svotu novca, a ovaj se obvezuje, u naknadu za to, njemu ili nekom trećem isplaćivati u određenim vremenskim razmacima, do kraja njegova života, određene svote novca ili određene količine drugih zamjenljivih stvari.

Nacrt Zakona o obligacijama i ugovorima iz 1974. godine, kao i sam Zakon o obveznim odnosima iz 1978. godine, izrađeni su na temeljima Skice za zakonik o obligacijama i ugovorima. Za razliku od Skice, Nacrtom Zakona o obligacijama i ugovorima je bio reguliran samo ugovor o doživotnoj renti (čl. 1016. – 1028.),⁵⁹ ali ne i ugovor o doživotnom uzdržavanju, dok ZOO ne sadrži niti odredbe o ugovoru o doživotnoj renti, niti o ugovoru o doživotnom uzdržavanju.⁶⁰ Razlog zbog kojeg ZOO nije uredio ugovor o doživotnom uzdržavanju leži u tome što je ovaj ugovor već bio uređen odredbama zakona o nasljeđivanju tadašnjih republika i pokrajina u SFRJ.⁶¹ Moglo bi se postaviti pitanje je li zakonodavac pogriješio zato što nije reproducirao odredbe Skice koje se odnose na ugovor o doživotnom uzdržavanju.⁶²

3.3. Područje nasljednog prava

Ugovor o doživotnom uzdržavanju prvi put je reguliran u pravu nekadašnje SFRJ (tj. FNRJ) saveznim Zakonom o nasljeđivanju 1955. godine.⁶³ Pravno uređenje ovog ugovora je bilo zajedničko za cijelu tadašnju Jugoslaviju, uključujući i Bosnu i Hercegovinu kao njezin sastavni dio.

Ugovor o doživotnom uzdržavanju je u navedenom zakonu reguliran čl. 122. – 127. Prema čl. 122., „ugovor kojim se jedan ugovornik obavezuje da izdržava doživotno drugog ugovornika, ili neko treće lice, a u kome drugi ugovornik izjavljuje da mu ostavlja svu svoju imovinu ili jedan njen deo u nasleđe nije ugovor o nasljeđivanju, nego ugovor o otuđenju uz naknadu svih nepokretnih stvari koje pripadaju primaocu izdržavanja u vreme zaključenja ugovora, ili određenog dela tih stvari, čija je predaja davaocu izdržavanja odložena do smrti primaoca izdržavanja (ugovor o doživotnom izdržavanju). Kao

59) Definicija ugovora o doživotnoj renti u Nacrtu Zakona o obligacijama i ugovorima je identična definiciji ovog ugovora u Skici za zakonik o obligacijama i ugovorima. Razlika u uređenju ovog ugovora u Nacrtu i Skici se očituje u njegovoj formi. Naime, sukladno čl. 957. Skice za pravnu valjanost ugovora o doživotnoj renti potrebno je da isti bude zaključen u pisanoj formi. Sa druge strane, prema čl. 1017. Nacrta, za pravnu valjanost ugovora o doživotnoj renti potrebno je da isti bude zaključen u pisanoj formi, ali ako ne bude zaključen u propisanoj formi, a izvršavan je duže bez prigovora u pogledu njegova sadržaja, sud može na ovaj ugovor, ako to pravičnost zahtijeva, primijeniti pravilo o pravovaljanosti izvršenog ugovora kojem nedostaje propisana forma.

60) U pravnoj literaturi se navodi da je Skica za zakonik o obligacijama i ugovorima poslužila kao osnov za donošenje Zakona o obveznim odnosima, a i više od toga, jer je taj zakon u najvećem dijelu jednostavno reproducirao odredbe Skice, a tamo gdje je odstupio, uglavnom je pogriješio. Perović, Slobodan, *Stručno mišljenje o Nacrtu Zakona o obligacionim odnosima Republike srpske/Federacije BiH (knjiga 1, Opšti deo, sa stanjem 28. I. 2003)*, Srpska pravna misao, br. 1-4, Banja Luka, 2002., str. 27.

61) Vidi: *Zakon o obligacionim odnosima sa registrom pojmova* (predgovor: Perović, Slobodan), Beograd, 1978., str. 3 – 70.

62) Sadržajni okvir rada ne dozvoljava nam da se upustimo u analizu navedenoga.

63) Službeni list FNRJ 20/55. Prve izmjene navedenog zakona su uslijedile gotovo deset godina nakon njegovog donošenja, kada je donesen Zakon o izmjenama Zakona o nasljeđivanju (Službeni list SFRJ 19/65.) Pročišćeni tekst Zakona o nasljeđivanju objavljen je 1965. godine (Službeni list SFRJ 42/65.).

ugovori o doživotnom uzdržavanju smatrani su i ugovori kojima je uz obećanje nasljedstva poslije smrti ugovorena zajednica života ili zajednica imanja, odnosno ugovori kojima se jedan ugovaratelj obvezao čuvati i paziti drugog ugovaratelja, imanje mu obrađivati i poslije smrti sahraniti ili što drugo u istom cilju.⁶⁴

Prije donošenja Zakona o nasljeđivanju iz 1955. godine bilo je uobičajeno zaključivanje ugovora o doživotnom uzdržavanju, ali nisu postojali propisi koji su izričito pravno regulirali taj ugovor.⁶⁵ S obzirom na to da nisu postojali jasni, određeni i ujednačeni pravni propisi, tadašnji sudovi su, polazeći od različitih i neujednačenih pravnih stano- višta, različito tretirali ugovore o doživotnom uzdržavanju, smatrajući ih ili kao ugovore o nasljeđivanju ili kao obveznopravne ugovore.⁶⁶ U pravnoj literaturi iz tog vremena se navodi da je kod ugovora o doživotnom uzdržavanju teškoća bila u tome što je ovaj ugovor različito nazivan i tumačen, pa je zbog toga i sudska praksa bila neujednačena, ali se jasno ističe da je ugovor o doživotnom uzdržavanju ugovor o teretnom otuđenju imovine, a ne ugovor o nasljeđivanju, kako je često nazivan.⁶⁷ Sudska praksa i doktri- na su faktički stvorili određena pravna pravila u ovome području, a donošenjem Zako- na o nasljeđivanju 1955. godine su riješeni brojni problemi i normativno je oblikovano ono što je u praksi već odavno postojalo. Međutim, zakonodavac je propustio zakonski regulirati jedan ugovor, odnosno, jedan od oblika ugovora o doživotnom uzdržavanju, koji je također relativno često i dugo bio prisutan u praksi – tzv. ugovor o dosmrtnom uzdržavanju.⁶⁸

Budući da Zakon o nasljeđivanju nije sadržavao izričite odredbe o ugovoru o do- smrtnom uzdržavanju, postavljeno je pitanje mogućnosti njegovog zaključivanja poslije stupanja na snagu ovog Zakona, te pitanje pravila po kojima će biti prosuđivana njego- va pravna valjanost.⁶⁹ Drugim riječima, bilo je upitno hoće li se na taj ugovor na odgo- varajući način primijeniti odredbe Zakona o nasljeđivanju o ugovoru o doživotnom uz- državanju, ili će se primjenjivati opća pravila obveznog prava, pošto je riječ o ugovoru obveznog prava. Posebno je pitanje bilo po kojim pravilima će se prosuđivati pravna va- ljanost ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju zaključenih prije stupanja na

64) Pored uvjeta za pravnu valjanost ugovora o doživotnom uzdržavanju (čl. 122.), saveznom Zakonom o nasljeđivanju su bila regulirana i pitanja upisa prava davatelja uzdržavanja u javne knjige (čl. 123.), odgo- vornost davatelja uzdržavanja za dugove primatelja uzdržavanja (čl. 124.), raskid ugovora (čl. 125.), utjecaj promijenjenih okolnosti (čl. 126.), te prestanak ugovora (čl. 127.).

65) „Zakonsko regulisanje ovog ugovora usljedilo je zbog činjenice što je, bez obzira na nepostojanje izričitih propisa odnosno pravnih pravila, već bilo uobičajeno zaključivanje ovakvih sporazuma u raznim djelovima naše države, i što je za dotada prilično neujednačenu sudsku praksu u toj materiji trebalo osigurati zakonsku osnovu.“, Salihagić, Behaudin, op. cit., str. 385.

66) Vizner, Boris – Kapor, Vladimir – Carić, Slavko, op. cit., str. 525.

67) Tako: Stanković Vladan, Prikaz: *Zakon o nasljeđivanju (s objašnjenjima i napomenama)*, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, 1955., *Anal. pravnog fakulteta u Beogradu*, br. 4., 1955., str. 470.

68) U pravnoj literaturi postoje argumentacije koje idu u prilog, ali i one koje su protiv takvog (namjer- nog) propusta zakonodavca., Vidi: Matanović, Romana, op. cit., str. 1197. 1198.

69) „I poslije stupanja na snagu Zakona o nasljeđivanju može se u ugovoru o doživotnom izdržava- nju punovažno ugovoriti da primalac izdržavanja ima odmah davaocu izdržavanja prenijeti svu ili dio svoje imovine.“, Vrhovni sud NR Bosne i Hercegovine, Gž-295/57 od 11. 09. 1957. godine, *Pravni život*, br. 3.- 4., Beograd, 1958., str. 50. i 51.

snagu Zakona o nasljeđivanju.^{70 71}

Sukladno Načelnom mišljenju Proširene opće sjednice Saveznog vrhovnog suda iz 1957. godine, stupanjem na snagu Zakona o nasljeđivanju nije isključena mogućnost zaključenja ugovora o doživotnom uzdržavanju kod kojeg se stjecanje onoga što se na temelju ugovora daje kao naknada za uzdržavanje ne odgađa do smrti primatelja uzdržavanja, nego se još za života primatelja uzdržavanja prenosi na davatelja uzdržavanja. Na taj neimenovani ugovor se primjenjuju prvenstveno opća pravila imovinskog prava. Također, prema navedenom mišljenju, odredbe iz Zakona o nasljeđivanju o raskidu ugovora,⁷² utjecaju primijenjenih okolnosti i mogućnosti nastavljanja ugovora nakon smrti davatelja uzdržavanja, moguće je analogno primijeniti i na ugovor o dosmrtnom uzdržavanju.⁷³

Nakon saveznog Zakona o nasljeđivanju, ugovor o doživotnom uzdržavanju je reguliran u Bosni i Hercegovini Zakonom o nasljeđivanju iz 1973. godine.⁷⁴ ZNBiH je donesen na osnovu ustavnih amandmana iz 1971. godine, kojima je zakonodavna nadležnost u području materijalnog nasljednog prava sa SFRJ prešla na njene federalne jedinice. Nakon BiH, i ostale tadašnje republike i pokrajine SFRJ, izuzev SR Hrvatske, donijele su svoje Zakone o nasljeđivanju.⁷⁵ Ovi zakoni sadrže odredbe o ugovoru o doživotnom uzdržavanju.

U pravnoj literaturi s prostora bivše SFRJ, kao i u pregledima sudske prakse, ugovor o doživotnom uzdržavanju najčešće nije bio sistematiziran unutar obveznog prava, nego je izučavan i svrstavan u okvire literature iz područja nasljednog prava. Tek u novijoj pravnoj literaturi nekih država nastalih disolucijom SFRJ ugovor o doživotnom uzdržavanju nalazi mjesto koje mu po sadržaju, odnosno pravnoj prirodi zaista i pripada.⁷⁶

70) „Valjanost ugovora o doživotnom izdržavanju zaključenih prije stupanja na snagu Zakona o nasljeđivanju (10. jula 1955. godine), obzirom na propisanu formu kao konstitutivni element, ima se prosuđivati saglasno odredbama člana 9. i 62. Zakona o prometu zemljišta i zgrada, koje su stupile na snagu 1. jula 1954. godine (Službeni list FNRJ 26/54.), ako je takav ugovor bio zaključen prije stupanja na snagu tih odredaba, jer se i u ovom slučaju radi o prenosu nekretnina sa primaoca na davaoca izdržavanja, odnosno o prometu nekretnina u smislu tih odredaba.“, Vrhovni sud BiH, broj 2148/73 od 18. 04. 1974. godine, Zbornik pravne prakse Vrhovnog suda BiH (građansko-pravna oblast), Sarajevo, 1976., str. 22.

71) Vidi: Ivanović, Radivoje, *Nešto o ugovorima o doživotnom izdržavanju*, Pravni život, br. 7. – 8., Beograd, 1958., str. 22. i 23.; Mesarović, M. Kosta, *Retroaktivno dejstvo Zakona o nasljeđivanju*, Glasnik Advokatske komore u SAP Vojvodini, br. 5., Novi Sad, 1971., str. 28. – 36.

72) „O zahtjevu ugovorne strane za raskid ugovora o doživotnom izdržavanju na osnovu kojeg se prije smrti primaoca izdržavanja prenosi vlasništvo na davaoca izdržavanja sudi se analognom primjenom člana 125. stav 2. Zakona o nasljeđivanju, jer se i takav ugovor smatra ugovorom o doživotnom izdržavanju.“, Vrhovni sud BiH, broj Gž. 1587/70 od 28. 10. 1071. godine., Zbornik pravne prakse Vrhovnog suda BiH (građansko-pravna oblast), Sarajevo, 1976., str. 23.

73) Načelno mišljenje Proširene opšte sednice Saveznog vrhovnog suda broj 8/57 od 11. januara 1957. godine, Savezni vrhovni sud, Vrhovni privredni sud, Zbirka sudskih odluka, Knjiga 2., Sveska 1., Beograd, 1957., str. 19. i 20.

74) Službeni list SR Bosne i Hercegovine 22/73. Taj zakon izmijenjen je i dopunjen 1975. godine Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o nasljeđivanju (Službeni list SR Bosne i Hercegovine 22/75.) i 1978. godine Zakonom o dopuni Zakona o nasljeđivanju (Službeni list SR Bosne i Hercegovine 38/78.). Pročišćeni tekst ZNBiH objavljen je 1980. godine. Supra, bilj. 5.

75) Opširnije: Blagojević, B. Borislav, *Nasledno pravo u Jugoslaviji: prava republika i pokrajina*, Beograd, 1988., str. 22. – 34.

76) Vidi: Klarić, Petar – Vedriš, Martin, op. cit., str. 511. i 512.; Loza, Bogdan, op. cit., str. 522. – 529.; Babić, Ilija, *Leksikon obligacionog prava*, Beograd, 2001., str. 411. – 416.

Danas je ugovor o doživotnom uzdržavanju u pravnim sistemima država nastalih raspadom SFRJ uglavnom reguliran zakonima iz oblasti obveznog prava. Primjera radi, takav je slučaj u Crnoj Gori⁷⁷ i Hrvatskoj.⁷⁸

4. Izvori pravne regulacije ugovora o doživotnom uzdržavanju u Bosni i Hercegovini

4.1. *De lege lata*

Kako je već navedeno, ugovor o doživotnom uzdržavanju je u Bosni i Hercegovini *de lege lata* normiran ZNBiH, koji važi na teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko Distriktu, te novim ZNRS koji se primjenjuje na području Republike Srpske.⁷⁹

ZNBiH sadrži gotovo identičnu definiciju ugovora o doživotnom uzdržavanju kao i Zakon o nasljeđivanju iz 1955. godine. Prema čl. 120. st. 1. ZNBiH, ugovor kojim se jedan ugovaratelj obvezuje doživotno uzdržavati drugog ugovaratelja ili neku treću osobu, a u kojem drugi ugovaratelj izjavljuje da mu ostavlja svu svoju imovinu ili jedan njen dio u nasljeđe nije ugovor o nasljeđivanju, nego ugovor o otuđenju uz naknadu cijele ili dijela imovine koja pripada primatelju uzdržavanja u vrijeme zaključenja ugovora, čija je predaja davatelju uzdržavanja odložena do smrti primatelja uzdržavanja (ugovor o doživotnom uzdržavanju). Čl. 120. st. 2. i 3. ZNBiH propisuje da ugovor o doživotnom uzdržavanju mora biti sastavljen u pismenom obliku i ovjeren od suca. Prilikom ovjere sudac će pročitati ugovor i upozoriti ugovorne strane na posljedice ugovora.

Ugovor o doživotnom uzdržavanju je reguliran čl. 139. – 145. ZNRS.⁸⁰ ZNRS je zadržao definiciju ugovora o doživotnom uzdržavanju kakvu sadrži i ZNBiH. Za razliku od ZNBiH, koji predviđa pismenu formu ugovora i obavezu ovjere od strane suca, ZNRS zahtijeva da ovaj ugovor bude notarski obrađen.

Vidljivo je da je ugovor o doživotnom uzdržavanju prema odredbama ZNBiH i ZNRS strogo formalan pravni posao. Nakon donošenja zakona o notarima u Bosni i Hercegovini, pitanje oblika ovog ugovora izaziva u doktrini i praksi određene dvojbe. Naime, zbog nesuglasnosti ZNBiH i Zakona o notarima Federacije BiH,⁸¹ odnosno

77) Navedeni ugovor je reguliran čl. 1075. – 1086. Zakona o obligacionim odnosima Crne Gore iz 2008. godine (Službeni list CG, br. 47/2008. od 07. 08. 2008. godine, u daljnjem tekstu: ZOOCG). Pored ovog, ZOOCG normira i ugovor o doživotnoj renti (čl. 1087. – 1099.). U pravnoj literaturi se navodi da norme ZOOCG koje uređuju ugovor o doživotnom uzdržavanju predstavljaju mješavinu pravila preuzetih iz Zakona o nasljeđivanju SR Crne Gore iz 1975. godine (Službeni list SR Crne Gore, br. 4/76.) i Zakona o nasljeđivanju Srbije iz 1995. godine (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 46/95.). Vidjeti: Đurđević, Dejan, *Zakon o obligacionim odnosima i ugovori u nasljednom pravu*, Pravni zbornik, br. 2. Udruženje pravika Crne Gore, 2009., str. 73.

78) Hrvatski Zakon o obveznim odnosima (Narodne novine RH, br. 35/05., stupio na snagu 1.1.2006. godine, u daljnjem tekstu: HZOO) normira ugovor o doživotnom uzdržavanju (čl. 579. – 585.), te ugovor o dosmrtnom uzdržavanju (čl. 586. – 589.). Za razliku od ZOOCG, HZOO nema odredbe o ugovoru o doživotnoj renti.

79) Stupanjem na snagu ZNRS u Republici Srpskoj je prestao važiti ZNBiH. U prijelaznim i završnim odredbama ZNRS je normirano da će se nasljeđa otvorena prije njegovog stupanja na snagu raspraviti po propisima koji su važili do dana njegova stupanja na snagu (čl. 171. st. 1.). Prema st. 2. istog članka, na oporuke, ugovore o doživotnom uzdržavanju i ugovore o ustupanju i raspodjeli imovine za života, koji su sačinjeni do dana stupanja na snagu ZNRS, primijenit će se propisi koji su važili u vrijeme njihovog sačinjavanja.

80) Vidi: Antić, Oliver, *Prvi Zakon o nasljeđivanju Republike Srpske*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Istočnom Sarajevu, br. 5., 2009., str. 31. i 32.

81) Službene novine Federacije BiH 45/02. (u daljnjem tekstu: ZNTFBiH).

Zakona o notarima Brčko Distrikta,⁸² u praksi se pojavljuje problem odnosa između ZN BiH, sa jedne strane, i ZNTFBiH/ZNTBD, s druge strane, te problem tzv. dvostrukog oblika ugovora o doživotnom uzdržavanju.

Formalno-pravne pretpostavke valjanosti ugovora o doživotnom uzdržavanju u pravu Federacije BiH/Brčko Distrikta, prema odredbama ZN BiH, jesu pismeni oblik i ovjera od suca (nadležnog suda), dok je, sukladno odredbama ZNTFBiH/ZNTBD to notarska obrada ugovora, ukoliko su njegov predmet nekretnine. Naime, prema čl. 73., st. 1. toč. 4. ZNTFBiH i čl. 47., st. 1. toč. 4. ZNTBD za pravni posao, čiji je predmet prijenos ili stjecanje vlasništva ili drugih stvarnih prava na nekretninama, obavezan je oblik notarske obrade isprave. Prema mišljenju nekih autora, za pravnu valjanost ugovora o doživotnom uzdržavanju moraju se kumulativno ispuniti uvjeti, i to notarska obrada i ovjera od suca, jer u protivnome, ukoliko nije ostvarena navedena dvostruka forma, takav pravni posao je ništav.⁸³ Isti navode da zakonima o notarima nisu stavljene izvan snage odredbe ZN BiH u pogledu oblika ugovora o doživotnom uzdržavanju, pa takav ugovor mora biti ovjeren i od strane suca. Ako bi notar izvršio notarsku obradu ugovora o doživotnom uzdržavanju, podaci za osobe koje su pred notarom sačinile neko raspolaganje za slučaj smrti bi se upisale u imenik raspolaganja za slučaj smrti.⁸⁴ Protivan je stav autora koji smatraju da je Zakon o notarima *lex posterior* i na taj način ima prioritet nad ranijim zakonom, te kod zaključenja ugovora o doživotnom uzdržavanju nije potrebno sudjelovanje suda, jer je sudjelovanje notara dovoljna garancija za zaštitu stranaka.⁸⁵ Isti ističu kako bi notarska obrada ugovora o doživotnom uzdržavanju vodila ka upisivanju ovog ugovora u opći poslovni imenik, dok bi imena stranaka trebalo upisati u abecedni imenik, a nikako u imenik raspolaganja za slučaj smrti.⁸⁶

Sukladno odredbama ZNRS, ugovor o doživotnom uzdržavanju mora biti notarski obrađen, bez obzira jesu li predmet ugovora nepokretne ili pokretne stvari. Prema čl. 68. st. 1. toč. 1. Zakona o notarima Republike Srpske,⁸⁷ za pravni posao, čiji je predmet prijenos ili stjecanje vlasništva ili drugih stvarnih prava na nekretninama, obavezan je oblik notarske obrade isprave. Prema stavku 2. istog članka, ako takav pravni posao nije sačinjen u obliku notarski obrađene isprave, ništav je. Prema tome, u pravu Republike Srpske nema dvojbi o pitanju oblika ugovora o doživotnom uzdržavanju.

Zasebno je pitanje oblika posebne vrste ugovora o doživotnom uzdržavanju tzv. ugovora o dosmrtnom uzdržavanju,⁸⁸ te pitanje konvalidacije onog ugovora o doživotnom uzdržavanju koji nije sastavljen u zakonom propisanom obliku, a izvršen je u cijelosti ili pretežnom dijelu.⁸⁹

82) Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH 09/03. (u daljnjem tekstu: ZNTBD).

83) Mutapčić, Đemaludin, *Ugovor o doživotnom izdržavanju u praksi prvih notara u Bosni i Hercegovini*, Zbornik radova Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, br. 6., Mostar, 2008., str. 612.

84) Ibid., str. 615.

85) Poveljak, Meliha – Schalast, Christoph – Softić, Vesna, op. cit., str. 255.

86) O poslovnim knjigama notara vidi: Poveljak, Meliha – Schalast, Christoph – Softić, Vesna, op. cit., str. 275. – 284.

87) Službeni glasnik Republike Srpske 86/04.

88) Vidi: Subotić, Nevenka, *Forma ugovora o doživotnom izdržavanju*, Pravni život, br. 1. – 2., 1960., str. 44. – 50.

89) O ovome postoji stav novije sudske prakse u Hrvatskoj: „Ako ugovor o doživotnom uzdržavanju nije sastavljen u pismenom obliku i ovjeren od suca davalac uzdržavanja ne može steći imovinu primaoca

4. 2. *De lege ferenda*

U našoj zemlji je pripremljen novi Zakon o obveznim odnosima BiH.^{90 91} Njime je reguliran i ugovor o doživotnom uzdržavanju (Glava XXII, čl. 1079. – 1090.). Prema čl. 1079., st. 1. Prijedloga ZOOBiH, ugovorom o doživotnom uzdržavanju obvezuje se jedna strana (davatelj uzdržavanja), da će drugu stranu ili trećega (primatelj uzdržavanja), uzdržavati do njegove smrti, a druga strana izjavljuje da daje svu ili dio svoje imovine davatelju uzdržavanja, s tim da je stjecanje stvari i prava odloženo do trenutka smrti primatelja uzdržavanja.

Navedena definicija identična je definicija ugovora o doživotnom uzdržavanju iz hrvatskog Zakona o obveznim odnosima (čl. 579.). Međutim, za razliku od HZOO, koji u posebnom odsjeku regulira ugovor o dosmrtnom uzdržavanju kao imenovani ugovor, naš zakonodavac se odlučio za drukčije rješenje, pa je ugovor kojim se jedna strana (davatelj uzdržavanja), obvezuje da će drugu stranu ili neku treću osobu (primatelja uzdržavanja), uzdržavati do njezine smrti, a druga strana se obvezuje da će za života prenijeti svu ili dio svoje imovine na davatelja uzdržavanja, regulirao kao posebnu vrstu ugovora o doživotnom uzdržavanju. Naime, prema čl. 1087. Prijedloga ZOOBiH, ugovorom o doživotnom uzdržavanju primatelj uzdržavanja se može obvezati da će davatelju uzdržavanja prenijeti cjelokupnu ili dio svoje imovine za života. Davatelj uzdržavanja stječe stvari i prava koje su predmet ugovora o doživotnom uzdržavanju kad mu, na temelju tog ugovora, te stvari ili ta prava budu preneseni na zakonom utvrđeni način.

Kada je riječ o obliku ugovora o doživotnom uzdržavanju, Prijedlog ZOOBiH zahtijeva njegovu notarsku obradu. Shodno čl. 1080., ugovor o doživotnom uzdržavanju mora biti zaključen u obliku notarski obrađene isprave, jer u protivnome je ništav. Prilikom obrade ugovorne isprave notar će prije nego što sačini i pročita ugovor i upozori ugovaratelje na posljedice njegovog zaključenja, ispitati i utvrditi shvaća li primatelj uzdržavanja smisao i značaj ovog pravnog posla, zna li od čega se sastoji njegova imovina i tko su mu nasljednici, te što im ostavlja u nasljeđe odnosno kojih nasljednih prava ih lišava zaključenjem ugovora o doživotnom uzdržavanju.

Ovakvo rješenje je u skladu sa rješenjima tri zakona o notarima koja važe na području Bosne i Hercegovine. Time bi u budućnosti trebao biti eliminiran postojeći problem dvostrukog oblika ugovora o doživotnom uzdržavanju.

uzdržavanja. To ni u slučaju ako je takav ugovor koji nema potrebnu formu - i izvršen. Cilj je forme propisane odredbama čl. 122. ZN (pismeni objekt i ovjera po sucu) da zaštiti pravo nužnih nasljednika prema kojem, samo ako je ostavitelj svoju imovinu darovao ugovorom o doživotnom uzdržavanju nemaju pravo na nužni dio, pa se zbog nedostatka forme ugovor o doživotnom uzdržavanju ne može konvalidirati izvršenjem usmenog ili pismenog ugovora bez ovjere suca u cijelosti ili u pretežnom dijelu (čl. 73. Zakona o obveznim odnosima koji je temeljem čl. 1. Zakona o preuzimanju Zakona o obveznim odnosima - "NN" 53/91 i 73/91 - preuzet kao zakon Republike Hrvatske).“ Iz obrazloženja presude Vrhovnog suda Hrvatske, Broj: Gzz 21/1992-2 od 4. studenog 1992. godine, <http://sudskapraksa.vsrh.hr/> (5.1.2010.)

90) Prijedlog Zakona o obveznim odnosima BiH (u daljnjem tekstu: Prijedlog ZOOBiH, <http://www.parlament.ba/nzakoni/1/74/1.html>, 6.2.2010.) je ušao u parlamentarnu proceduru 8. 1. 2010. godine. Na 71. sjednici Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH od 10. 2. 2010. godine Prijedlog ZOOBiH nije usvojen.

91) O reformi našeg obveznog pravnog uređenja i radu na izradi novog ZOO Bosne i Hercegovine vidi: Morait, Branko – Popović, Vitomir, *Reforma Zakona o obligacionim odnosima u Bosni i Hercegovini (Republiki Srpskoj i Federaciji BiH)*, Srpska pravna misao, br. 1 – 4., Banja Luka, 2002., str. 5. – 24.; Grubešić, Niko, *Nova rješenja u Nacrtu zakona o obveznim odnosima Bosne i Hercegovine i njegova uskladenost sa smjernicama Europske unije*, Zbornik radova Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, br. 3., Mostar, 2005., str. 475. – 489.

5. Zaključak

Ugovor o doživotnom uzdržavanju po prvi put je izričito zakonski reguliran u našem pravnom sustavu prije više od pet desetljeća. Iako je reguliran zakonima o nasljeđivanju, ugovor o doživotnom uzdržavanju je obveznopravni ugovor koji ima izrazito široku primjenu u praksi. Gotovo da nema ugovora koji bi se mogao usporediti sa ugovorom o doživotnom uzdržavanju kada su u pitanju mnogobrojni sudski sporovi.

Taj *sui generis* ugovor ima stanovita obilježja koja ga razlikuju od drugih ugovora obveznog prava. Ugovor o doživotnom uzdržavanju izaziva, prije svega, obveznopravne učinke, ali i neke iznimno bitne nasljednopravne učinke. Valjan ugovor o doživotnom uzdržavanju ima specifičan utjecaj na nasljeđivanje.

Nakon dugog vremena njegove primjene, ukazuje se potreba za poboljšanjem postojećih zakonskih rješenja vezanih za pravni institut ugovora o doživotnom uzdržavanju. Time bi se u velikoj mjeri otklonila određena sporna pitanja proistekla iz njegove praktične primjene. Pozornost treba posvetiti i normativnom oblikovanju posebne vrste ugovora o doživotnom uzdržavanju koji *de lege lata* nije izričito zakonski uređen u bosanskohercegovačkom pravu. Taj neimenovani ugovor dugo vremena je prisutan u praksi. Riječ je o ugovoru kojim se jedna strana obvezuje da će drugu stranu ili neku treću osobu uzdržavati do njezine smrti, a druga strana se obvezuje da će ovoj još za života prenijeti svu ili dio svoje imovine (ugovor o dosmrtnom uzdržavanju). Navedeni ugovor treba izričito zakonski regulirati, bilo kao poseban imenovani ugovor, bilo kao modalitet ugovora o doživotnom uzdržavanju. *De lege ferenda* ugovor o doživotnom uzdržavanju u bosanskohercegovačkom pravnom poretku bi trebao biti normativno oblikovan zakonom o obveznim odnosima, a ne zakonima o nasljeđivanju, jer se radi o obveznopravnom institutu.

CONTRACT OF MAINTENANCE FOR LIFE – HISTORICAL BACKGROUND AND REGULATION IN THE LAW OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

The paper elaborates on the contract of maintenance for life from the time when it first appeared to the present day.

Through an analysis of the fundamental features of the contract, it is accentuated that the contract of maintenance for life does not by its nature fall under hereditary law, but to obligation law. Yet, this contract is significantly related to hereditary law, because it produces very important inheritance law effects.

The paper deals with the current changes that occurred in the regulation of the stated contract both in the law of Bosnia and Herzegovina and the legal systems of some states established following the disintegration of the SFRY. Special attention is paid to the analysis of some problems that have been encountered and are still encountered with regard to the application of institutes of the contract of maintenance for life.

In conclusion, the paper identifies the need to amend the regulation of the stated contract in the law of Bosnia and Herzegovina.

Keywords: *maintenance for life, maintenance until death, donor of maintenance, beneficiary of maintenance.*